

RENATE WONGTSCHOWSKI

DE TWEESTRIJD

IN DE BAN VAN EEN NARCISTISCHE PARTNER

Lukt het haar om los te komen uit een
ongezonde liefdesrelatie?

SEPTEMBER

DEEL 1

DEEL 1

Vroeger

1

Dr. Ernst Stuugs bleef ‘u’ tegen me zeggen, áls hij al iets zei. Tijdens mijn verhaal bekeek ik hem aandachtig. Mede vanwege de rimpels in zijn hoog geworden voorhoofd en de achterhaalde schoudevullingen van het donkere pak schatte ik hem rond de vijftig jaar. Dan is hij wel zo’n tien jaar jonger dan ik, dacht ik, maar hij is in deze kamer de wijste. Hij zat met zijn benen over elkaar geslagen, waardoor de toch al korte broekspijp van het voorste been nog verder omhoog-schoof. Boven de grijs geruite sok was een stukje wit been zichtbaar. Op straat zou hij me niet opvallen, omdat alles aan hem grijs is.

De kamer was ouwelijk ingericht, met liefdeloze meubels, gekozen om hun functionaliteit. Stuugs zat tegenover me. Er stond een lage tafel tussen ons in, een salontafel. Hij zat rechtop in een hoge stoel, dun gesleten bruine ribstof op de armleuningen. Op zijn knie lagen de handen gevouwen over de aantekeningen die hij in ons voorgesprek gemaakt had. Ik durfde te wedden dat hij een kriebelig handschrift had en dat de letters achteroverhielden, terugwijzend naar het verleden, want daar lag immers zijn belangstelling. Ik zat aan de overkant van de smalle kamer op een rotanbankje en durfde niet op te staan om te kijken wat hij had opgeschreven. Zo was onze rolverdeling niet. Gedurende de vijftig minuten die ons gesprek zou duren, bepaalde hij de regels; zijn wekker stond op het tafeltje naast de bruine stoel en straks zou hij zeggen: ‘Het is tijd.’ Dan had beneden het zoemertje van de voordeur geklonken, waren er schuchtere voeten langs de

deur geschoven en zou ik gehaast mijn verhaal proberen af te ronden, want er zat iemand te wachten.

Ik had dokter Stuugs op internet gevonden, in een lijst van de vakvereniging voor psychiaters. Hij was duur, een gestudeerd man met een honorarium – want zo heet het salaris van de notabelen. In de rij van vakgenoten zag ik dat zijn praktijk niet ver weg was van mijn huis. En hij had zowaar nog plaats in zijn agenda voor me.

Vorige week, tijdens het eerste gesprek – de intake – had hij gevraagd waarvoor ik bij hem kwam; hij wilde een antwoord horen waarmee hij mijn verzekeringsmaatschappij kon overtuigen hem te betalen. Als mijn probleem niet erg genoeg was moest ik dat zelf doen, daar had mijn huisarts me al voor gewaarschuwd. Ik had dus mijn angst voor weer een depressie aangedikt met voorbeelden van slecht slapen, huilerig negativisme en wat me nog meer te binnen schoot. Niet gelogen, maar minder waar.

Jaren geleden was Anna mijn eerdere betaalde redder uit de narigheid geweest. Ik wist nog goed dat ze, bij onze kennismaking, zei dat ik er niet erg depressief uitzag. Ze vond ook dat mijn levensverhaal te zakelijk klonk, als een voor-gelezen krantenbericht. Anna had die eerste indruk later bijgesteld en mij destijds hulp geboden met consulten en medicijnen, maar ik was een gewaarschuwd mens. Ik hoopte dat dokter Stuugs mij onder zijn hoede zou nemen. Ik wilde vooral dat hij antwoord op mijn vragen zou geven.

Maar nee, zo werkte het hier niet. Tijdens de intake bleek dat ik was beland in een ‘inzichtgevende therapie’. Hij had mij kort uitgelegd dat dat inhield dat ik onbewuste gevoelens en verdrongen belevissen van vroeger geleidelijk onder ogen zou moeten zien, om te begrijpen dat mijn gedrag van nu te maken kon hebben met ervaringen uit het verleden. Hij zou mij dus geen inzicht geven, ik moest dat helemaal zelf bedenken. Een therapie waarbij hij luisterde en ik praatte.

Eerlijk gezegd was de angst voor een mogelijk terugkerende depressie niet het belangrijkste waarvoor ik kwam. Ik zat op het bankje tegenover hem en wilde een antwoord op de vraag: ‘Waarom ben ik zo lang bij hem gebleven? En waarom ben ik er zo lang mee doorgedaan?’

Na een koele observatie van dokter Stuugs werd de vraag: ‘Hoe is het mogelijk dat ik zó lang zó slecht voor mezelf heb gezorgd?’

Ook goed.

Mijn leven met Take was nu echt voorbij. Ik was te lang gebleven, bijna veertig jaar. Ik had natuurlijk jaren eerder bij hem weg moeten gaan. Ik had niet eens met hem getrouwd moeten blijven. Al na de miskraam was daar geen enkele goede reden meer voor.

2

Tot mijn opluchting maakte meneer Stuugs na ons kennismakingsgesprek vorige week, meteen een afspraak voor deze week. Werd zijn besluit ingegeven door mijn depressie? Of waren het de foute keuzes in mijn leven, of mijn vraag waarom die ene man mij zo onontkoombaar onweerstaanbaar aantrok? Hoe dan ook, Stuugs bleek bereid elke week met mij te praten, of, liever gezegd, naar me te luisteren.

Ik vertelde hem eerst maar eens hoe het begon.

Het was begin 1966 en ik was net zeventien jaar geworden. In schoolcafé Marijke schoof ik aan bij een tafel met een borstelig Perzisch kleedje vol asbakken, slagroomwafels en koffiekopjes. Een braaf meisje, vierde klas van de mms, plooirokje en *penny-shoes*. Ik zat stil naar mijn schoolgenoten te luisteren, toen er onverwacht een oudere jongen naast me kwam zitten. Hij hoorde daar niet, zat altijd achter in de zaak, in een schemerige hoek waar gekaart werd om geld; een andere wereld. Nu keek hij naar mij, terwijl ik ongemakkelijk mijn benen over elkaar sloeg.

‘Wat uitdagend!’ zei hij.

Ik hoorde het wel maar reageerde niet, ik wist beduusd niets te zeggen.

Drie dagen later liep ik tijdens een vrij schooluur weer het café binnen. Het was er ongewoon stil. Hij zat alleen aan een tafeltje een krant te lezen.

‘Is deze stoel vrij?’ vroeg ik.

Ik had ergens anders kunnen gaan zitten, dan was mijn leven anders verlopen. Ik zou een welopgevoede jongedame zijn geworden op een *finishingschool* in Zwitserland, een particuliere school om sociale vaardigheden aan te leren, waar ik me in talen en skiën en *smalltalk* zou bekwamen en een rijke jongeman kon ontmoeten.

Maar dit was het moment waarop er een ander leven voor me openging. Ik ging bij Take zitten en stortte me blindelings in het ongewisse, met deze negentienjarige blonde jongen: knappe ruige kop, uitgezakte grof gebreide trui met rafelranden, stoppelbaard *avant la lettre*, wereldwijs, straatwijs.

‘Werk jij?’ vroeg ik, om maar iets te zeggen.

‘Ik verdien geld met toepen. Kaarten, je weet wel? En ik verkoop leren poefs, die ik zelf uit India importeer.’

Hij maakte het mooier dan het was, want dat hij ze zelf importeerde bleek niet waar en de poefs waren van nepleer. Maar ik geloofde alles. Ook dat hij geld kreeg voor het schilderen van reclameborden, die hij door Zeist reed op een houten kar met een oude pony ervoor. In het slaperige dorp werden de nieuwe denkbelden van de jaren zestig en het ‘langharig tuig dat niet wil deugen’ hoofdschuddend bekeken. Hij deed wat hij wilde, zonder zich erom te bekommeren wat anderen van hem vonden.

‘Jij durft alles hè?’ zei ik.

‘Mij maakt niemand wat. Ik ben liever alleen dan dat ik aan wie dan ook concessies doe.’

En dat meende hij echt. Ik had nog geen flauw idee wat zijn onafhankelijkheid en bijbehorende onvoorspelbaarheid inhielden, en wat het zou betekenen voor degene die met hem wilde leven.

Vanaf die dag spijbelde ik veel en bracht uren met hem door. Hij praatte en praatte en praatte, hij legde me uit hoe de wereld in elkaar stak. Hij had het over gereformeerden

met schuldcomplexen en over de uitvoerende macht die alles verpestte.

‘Ik ben altijd de lul en iedereen is tegen me,’ zei hij. En: ‘Vrouwen vragen me zo vaak wat ik van ze vind, maar het antwoord willen ze niet horen.’

Hij sprak lang en veel over het boek dat hij wilde schrijven, waarmee hij beroemd zou worden, omdat hij de mensheid precies kon uitleggen hoe de verhoudingen tussen mannen en vrouwen zouden moeten zijn. Slaaf en meester, waarbij de slaaf de eigenlijke baas is.

Hij vertelde ook over zijn ouderlijk huis. Ik was gefascineerd door zijn verhalen over de opstandigheid tegen zijn vader die hoofdonderwijzer was en tegen zijn moeder die ‘s zondags vooraan zat in de kerk.

‘Mijn moeder heeft me als oudste zoon dicht bij zich gehouden. Ik was haar prins en ik mocht vaak bij haar in bed slapen, tot er een broertje kwam. Josje was een teer kind en kreeg difterie, dat heette toendertijd kroep. Het was een van de meest voorkomende doodsoorzaken bij kinderen voordat vaccineren gewoon werd. God kwam Josje halen. Daarna veranderde alles voor mij. Ik dacht vóór de dood van mijn broertje dat ik de belangrijkste persoon in mijn moeders leven was, maar kleine Josje bleek belangrijker. Ik werd verstoten uit het paradijs van aandacht en bewondering. Josje mocht naar God en ik niet. Voor mijn moeder was God heilig. Bij Hem zijn was heel speciaal. Zij ging ‘s zondags twee keer naar de kerk en ‘s morgens moest ik mee. Op zondagen mocht ik niks van God, niet fietsen, niet met vriendjes spelen; het waren eenzame dagen.’

Hij praatte er onbewogen over, bestelde nog een kop koffie en stak weer een Gauloise op. Het blauwe pakje sigaretten lag tussen ons in, naast de volle asbak. Ik duwde met een gebruikte lucifer de peuken naar de rand en dan, een voor een, weer terug. En luisterde.

Na Jos werden er nog drie jongens en een meisje geboren, een keurig gereformeerd gezin. Voor het eten las vader steevast een stukje uit de Bijbel en dan mompelden de kinderen snel in koor ‘Here-zegen-deze-spijze-amen’ en schrokken de geprakte aardappelen met een kuiltje jus naar binnen; op woensdag een gehaktbal. Daarna likten ze hun bord schoon. Voor het toetje van yoghurt met gele vla werd geen schoon bord gebruikt, dat was nergens voor nodig. Als moeder vroeg of hij het eten lekker vond, antwoordde de stugge Friese vader kortaf: ‘Ik zég toch niks.’

Ze leefden in het vijftigerjaren rolpatroon, vader werkte en bracht het geld binnen, moeder bleef thuis en zorgde voor de kinderen. Een fatsoenlijk gezin waarin de oudste zoon, ongezeglijk en opstandig, steeds minder thuishoorde.

Zelf schreef Take hier jaren later over:

Aan het einde van de middelbare school wilde ik ineens niet meer. Mijn moeder nam me toen mee naar een kinderpsychiater. Eindeloos formulieren ingevuld. En blokjes op elkaar gestapeld zonder te weten waar alles toe diende. Bomen moest ik tekenen en uiteindelijk kwam er een gesprek. Maar niets daarvan heb ik begrepen; heb het ook niet gevraagd. Eén ding was er wel geweest al die tijd van het onderzoek: ik voelde dat er voor mij belangstelling was. Ik was de enige om wie het steeds ging en dat gevoel was onbetaalbaar.

Wanneer de hoofdschuddende plaatselijke politieman hem weer eens thuisbracht, volgden er heftige en hardhandige ruzies met zijn vader die zijn Puch dreigde af te nemen. Op zijn zeventiende werd hij uit huis gezet en via een toegewezen voogd in een pleeggezin geplaatst.

‘Met achttien jaar moest ik weer terug naar huis. Nou mij niet gezien, ik wilde met die mensen niks meer te maken hebben.’

Toen ik hem ontmoette was hij negentien en sliep hij in een hooiberg.

Meneer Stuugs maakte aantekeningen. Terwijl ik vertelde, staaarde ik naar het opgedroogde mos in de lege plantenbak op zijn balkon. Ik merkt dat ik dorst had. Ik nam een paar slokken uit het glas water dat al klaarstond op de vensterbank, naast de doos met tissues op.

Stuugs keek op.

‘Het valt me op dat u heel weinig over uzelf vertelt. Wonderlijk dat uw man als eerste aan de beurt komt.’

‘Ja, nu u het zegt. Het gaat vanzelf. Is dat erg? Hij was wel de man die mijn leven zou gaan bepalen. Ik vind het niet gemakkelijk om over het meisje dat ik toen was te praten, met al haar verwarrende emoties.’

‘Wat voor emoties waren dat?’

Ik nam nog een slok en mijn ogen dwaalden weer naar het kale balkon.

‘Het is zo lang geleden, wel zo’n vijfenveertig jaar. Ik weet niet goed hoe ik moet uitleggen wat er met me gebeurde. Ik leek wel gehypnotiseerd, ik had nog nooit zo iemand ontmoet. Ik vond hem enorm spannend en erg aantrekkelijk. Hij was zo zelfverzekerd en zat vol interessante verhalen. Zelf had ik nauwelijks iets meegemaakt dat de moeite van het vertellen waard was. Maar dat gaf niet. Daar vroeg hij nooit naar. Ik voelde me een stukje van zijn bijzondere leven en ik werd daardoor ook een beetje belangrijk, leek het wel.’

‘U had weinig zelfvertrouwen,’ concludeerde Stuugs. ‘U stelde u op als een meegaande, kritiekloze luisteraar.’

3

Een week later.

Aan het begin van onze sessie zei ik: ‘Het was toch wel goed om nog eens te terug te denken aan hoe het begon. Ik was veel vergeten.’

Onbewogen las dokter Stuugs in zijn map. ‘U heeft me vorige keer verteld over de eerste ontmoeting en uw gevoelens van bewondering. Ook zei u dat hij praatte en u luis-terde. Hij vroeg niets en u vond dat u niets te zeggen had.’

‘Ja precies,’ zei ik.

Er viel een stilte en ik kuchte en wreef mijn handen die niet koud waren.

‘Zal ik maar doorgaan?’

Stuugs knikte.

Een jaar later kwam ik voor het eerst bij zijn ouders op bezoek en zag met eigen ogen dat Take niet paste in het gezin van het hoofd van de lagere school. Ik begreep zijn rebelse opstandigheid tegen de strenge christelijke regels die hem veel te kort hielden. Daar zat ik in de kamer en suite half achter de schuifdeuren met een kop thee en een biscuitje. Het kopje had een klein oor dat ik tussen duim en wijsvinger probeerde vast te houden. De thee helde gevaarlijk naar de rand. Ik schoof verder naar voren op de mosterdkleurige stoel. Wat deed ik hier? De lucht was bedompt door de mengeling van geuren van de gaskachel, de grote voliëre en de groentesoep uit de openstaande keukendeur. Takes moeder

zat met haar knieën in beige nylonkousen strak tegen elkaar, het bleke haar keurig gepermanent.

‘Hoe is het met je ouders?’ vroeg ze.

‘Goed hoor.’ Ik had geen idee hoe het met hen ging. Mijn aandacht dwaalde af. Opletten nu, want zijn moeder praatte weer.

‘In het weekend laat ik rundvlees sudderen waar we dan drie dagen mee kunnen doen. Op zaterdag maakt vader Meindert steevast een grote pan soep en eten we als speciaal toetje havermoutpap met jus.’

Pap met jus, het leek een onwaarschijnlijke combinatie. Toch had ik het Take echt zien eten, toen het later, op zijn verzoek, werd opgediend door mijn eigen moeder. Mijn broers en vader keken vol afgrijzen toe.

Zo vlak na onze eerste ontmoeting was alles nog nieuw. Bijna dagelijks zat ik in café Marijke tegenover hem. Ik zag niemand anders meer, niet de aardige jongens die schuchtere pogingen deden om me mee uit te vragen, niet mijn beste schoolvriendin die zich verwaarloosd terugtrok, niet de leraren die niet begrepen waarom ik geen huiswerk meer maakte. Ik had geen idee waarom hij me zo bezighield, dacht er niet over na, luisterde urenlang naar zijn monologen.

Ik keek Stuugs even aan, toen dwaalden mijn ogen naar het balkon, waar de regen druide.

‘Dacht ik eigenlijk weleens ergens goed over na, meneer Stuugs? Ik liet me meevoeren zoals het kwam en dreef aan de oppervlakte van mijn leven. Raar is dat. Ik was echt wel slim, intelligent zelfs, dus ik moet wel degelijk doordachte ideeën hebben gehad. Maar het lukte me niet om mijn gedachten en gevoelens om te zetten in woorden. Ik had ook nooit geleerd te zeggen wat mij bezighield. Niemand vroeg ooit naar mijn mening, niemand wilde weten wat ik voelde of wat ik ergens van vond.’

Meneer Stuugs luisterde aandachtig en knikte zo nu en dan, alsof ik iets bevestigde dat hij al vermoedde. Maar ik wilde er niet over doorfilosoferen. Zo was het nou eenmaal bij mij thuis, niet moeilijk over doen.

Ik ging graag naar school, gold als een ijverige en onopvallende leerling. Pas nadat ik Take had ontmoet verdween het brave schoolmeisje. De middelbare meisjesschool was een fijne opleiding vol talen, boeken en cultuur en veel muziek, handwerken en tekenen. Er werd weinig tijd besteed aan de exacte vakken. Bij muziek zong de leraar Franse chansons en de lerares Duits liet ons Goethes *Erlkönig* vertalen. De biologieleraar wilde dat wij meisjes hem 'Oom Eberhart' noemden en hij leerde ons dat er heel veel bacteriën aan de onderkant van een wc-bril wonen. Omdat alleen de bovenkant wordt schoongemaakt, moesten we er nooit op gaan zitten. Hij gaf graag praktische informatie, dat vond hij het voornaamste dat jonge vrouwen in hun latere leven nodig hadden. Voor het eindexamen moest ik dertig boeken lezen voor Nederlands en twintig voor Duits en Frans en Engels. Daar begon mijn levenslange liefde voor boeken.

Nu lijkt het vreemd dat er een schooltype alleen voor meisjes bestond, toen vonden we dat gewoon. Gelukkig zaten de hbs en het gymnasium onder hetzelfde dak. Er waren genoeg leuke jongens op het schoolplein om een sigaretje mee te roken.

Op mijn zestiende kreeg ik een Solex om mee naar school te rijden. Als ik weer eens spijbelde, zat Take graag achterop.

Het was 1966 en vaak reden we in een oude geleende Amerikaan naar discotheek-jachthaven Van Dijk in Loosdrecht. Er was livemuziek en er werden plaatjes gedraaid als *These Boots are made for Walkin'* van Nancy Sinatra, Petula Clarks *Downtown* en het sentimentele *Everybody Loves Somebody*.

De gloriédagen van de rock-'n-roll waren in Nederland al over en de braafheid kreeg weer de overhand. Radio Veronica draaide The Blue Diamonds en Rob de Nijs. Het zou nog even duren voordat Bob Dylan, The Beatles en de Stones hier bekend werden.

Mijn brave jaren waren voorbij, het voorbeeldige schoolmeisje was verdwenen. Ik bleef tot diep in de nacht op feesten, waar ieder zijn eigen drank meenam en ik voor het eerst gifgroene likeur en goedkope lambrusco dronk. Toen ik laat thuiskwam en mijn eerste klap kreeg, herkende ik in de boze man niet mijn vader. Nooit eerder toonde de gesloten intellectueel met wie ik nooit een gesprek voerde, zich bezorgd.

Meneer Stuugs veerde op.

‘Uw vader toonde zich voor het eerst bezorgd? En u was zeventien? Hoe was de relatie met uw vader dan gedurende uw schooltijd? Was hij afwezig?’

‘Nee hij wás er wel, maar een relatie was er niet. Hij kon gewoon geen contact met me maken. Ooit las ik ergens de zin “Hij zou mijn vader zijn, maar werd het niet.” Ik had het niet kernachtiger kunnen formuleren,’ zei ik. ‘Het raakte me, omdat ik die teleurstelling zo herkende.’

Soms probeerde mijn vader het wel, maar onze werelden lagen mijlenver uit elkaar. Zoals die keer met het gedicht van Leo Vroman.

‘Jij mag meedoen aan een declamatiemiddag in de aula van de school,’ zei de lerares Nederlands. ‘Alle kinderen en hun ouders komen luisteren. Kies zelf maar een gedicht uit.’

Ik ging blij bij mijn moeder te rade, die zei dat ik het maar aan mijn vader moest vragen. Hij koos een heel lang gedicht van Vroman, vol surrealistische, zelfbedachte woorden. Nadat ik het zes keer had doorgelezen, begreep ik er nog niets van. Mijn vader kende Vroman blijkbaar persoonlijk, want er bestaat een briefwisseling. Dit was zijn leven, corres-

ponderen met dichters en hun poëzie in het Duits vertalen. Ook zijn vriendschap met Adriaan Roland Holst was daar een voorbeeld van.

Had hij wel enig idee over de leefwereld van een meisje van veertien? Hij gaf mij een ondoenlijke taak. Ik deed mijn uiterste best en leerde het lange gedicht uit mijn hoofd. Alles liever dan mijn vader teleur te stellen.

Het gedicht van Vroman heet *Jeldican en het woord* en is zestien coupletten lang. Ik zeg de eerste twee nog weleens op als ik niet kan inslapen.

*Over de heide
kroop Jeldican,
de staart tussenbeide
stomp vooraan.*

*Op gloeioren hing er een
belletjespet,
tussen twee vingeren
't zwaluwnet.*

*Rood van den appel
in puntcipres,
peers van de pappel
te palfrines,*

*waar kan ik het vege:
het fluit onder God,
het vliegt mijne wegen
fladderzot.*

En zo nog elf kwatrijnen vol onbegrijpelijke woorden. Ik had destijds dagenlang geoefend en het hele gedicht een paar keer voor mijn moeder opgezegd.

Die middag in de aula wachtte ik tussen de zwarte gordijnen op mijn beurt, na het oudere meisje dat iets declameerde over een tuinman. Ik zag in de donkere zaal veel hoofden maar geen gezichten en ook mijn ouders niet. Ik vergat te zeggen wie het gedicht had geschreven, begon aarzelend maar viel halverwege het vierde couplet stil. Alle woorden waren weg, er kwam niets meer. Er klonk geroezemoes in de aula en ik bleef heel stil staan. Ik was bang dat ik door de planken zou zakken, slikte een paar keer, mijn mond was droog. Daarna liep ik eindelijk met stijve benen van het toneel.

‘Geeft niet joh,’ fluisterde mijn vriendin.

De volgende ochtend stond de lerares Nederlands boven aan de hoge trap te wachten en gaf me glimlachend een dichtbundel met een bemoedigende inscriptie. Er werd thuis niets meer over gezegd. Mijn vader trok zich weer terug achter zijn ijzeren gordijn.

Wanneer ik weer eens spijbelde belde ik de conrector en zei met de stem van mijn moeder: ‘Ze is ziek thuisgekomen,’ maar een keer had hij het door en belde naar mijn huis. Dus werd ik, vlak voor het eindexamen, van school gestuurd met de opdracht thuis een taak voor Frans te maken. Ik had moeite om mijn aandacht erbij te houden, want ik was verliefd.

Take sloop via de bijkoukendeur het grote huis binnen. Ik nam hem mee naar de kamer van mijn halfbroers waar een kleine zwart-witte televisie stond.

‘Kijk, zie je die gaatjes in de lampenkap? Een jongen die tijdelijk bij ons in huis was, heeft er met een luchtbuks op geoefend.’

In de kast draaide een grote bandrecorder opnames van Nina Simone en ik neuriede mee. Hoewel ik niet zeker wist of het mocht, had Take een van de twee Nederlandse tv-zenders aangezet. Ik ging naast hem zitten en we vrijden op de

bank tot we de auto van mijn vader op het grind hoorden. Dan vluchtte hij, over de tuinmuur.

Take sliep al maandenlang in een hooiberg en ook daar vrijden we. En ook in Amsterdam op de kamer van een jongen die hij kende, waar ik moeizaam moest plassen in een wasbak, diep gegeneerd terwijl hij me vasthield omdat het te hoog was. We gebruikten geen condooms. Daar hield hij niet van en ik had er nog nooit een gezien.

En dan zie ik me naar een onbekende dokter fietsen. Het is begin mei 1966. Ik ben zeventien jaar en zwanger.

4

‘Het was ook niet zo raar dat mijn vader mij niet goed kende. Mijn vroegste jeugd bracht ik niet bij mijn ouders door,’ zei ik.

Dokter Stuugs ging verzitten, bladerde terug in zijn map. ‘Hoe kwam dat zo?’

Zo werkt therapie. Ik begrijp heus wel dat de allesbepalende jeugd uitgebreid aan bod moet komen, maar je praat over wat je allang weet. Vooralsnog zit ik voornamelijk mijn best te doen.

Ik kon niet bij mijn ouders wonen. In 1952, toen ik vier jaar was, gingen mijn vader en moeder op een internationale middelbare school werken; dat was een internaat. Ze gaven les en waren tevens de huisouders van een dertigtal inwonende leerlingen. Daar kon toch wel een klein meisje bij, zou je denken, maar nu mijn moeder voor het eerst van haar leven dagelijks werkte, had ze voor deze oplossing gekozen. Na het huwelijk met mijn vader was haar luxelevens voorgoed voorbij. Er moest nu voor de kost worden gewerkt en ze kreeg het te druk om voor mij te zorgen. Dus werd ik uitbesteed.

De school was gehuisvest in een kasteel in Ommen. Ik kreeg onderdak in hetzelfde dorp, bij mevrouw Adri Knapert. Vanaf mijn vierde tot mijn tiende jaar was ik bij tante Adri ondergebracht. Zij was helemaal geen tante van mij, maar werd zo genoemd door alle kinderen die bij haar woonden. Ongetrouwde dames namen in die tijd wel vaker kin-

deren in huis, zodat ze een inkomen hadden. De ouders van die kinderen leefden in het buitenland of hadden geen tijd.

Zij woonde in een groen geschilderd houten huis, het Weversnest, dat diep in de bossen bij Ommen verscholen lag. Veel later hoorde ik dat Adri in de jaren dertig een vooraanstaand figuur was geweest in het Nederlands Padvindsters Gilde, later *Scouting* Nederland. Toen de oorlog uitbrak hielp ze vluchtelingen, zette ze zich in voor vervolgde landgenoten en liet zeven Joodse kinderen in het Weversnest onderduiken. Een dappere vrouw, die na de bevrijding voor haar moed de Israëliische onderscheiding Rechtvaardige onder de Volkeren ontving.

Haar huis hoorde bij het grote Ommense landgoed van baron Van Pallandt, die door zijn vriendschap met Baden-Powell de scouting een warm hart toedroeg. Hij erfde op jonge leeftijd het landgoed en kasteel Eerde en aangezien hij zeer geïnteresseerd was in de theosofie liet hij er Krishnamurti-bijeenkomsten organiseren, waar duizenden volgelingen bijeenkwamen.

Kort voor de Tweede Wereldoorlog verhuurde de baron het kasteel aan een internationale school geleid door quakers. Dat werd de Quakerschool Eerde. Daar gingen mijn ouders in 1952 werken.

Eind 1940 telde de gemeente Ommen vierenvijftig geregistreerde Joodse inwoners. Tweeëntwintig van hen zaten op de Quakerschool, zowel leerlingen als docenten. Toen Joodse kinderen geen scholen meer mochten bezoeken, doken enkelen van hen onder in Bergen. Negen jongeren die wel op school waren gebleven, kregen begin 1943 te horen dat Overijssel 'Jodenvrij' werd gemaakt. Zij moesten zich in Vught melden. Voor één Joodse jongen die zich niet wilde melden, bedacht een docent een fictief zelfmoordplan, want als bekend werd dat hij op de school ondergedoken zat, zou dat gevaarlijk kunnen zijn voor zijn medeleerlingen. Er werd een afscheidsbrief geschreven waarin stond dat hij zelfmoord

wilde plegen. Ze stopten wat van zijn belangrijke spullen in een koekblik en begroeven dat in het bos. Vervolgens gooiden ze zijn zakdoek in de Regge. De politie werd gearmeerd en zocht in de rivier naar de vermiste jongen, viste zijn zakdoek op en concludeerde dat hij was verdronken. Het zelfmoordplan werkte, want de Duitsers kwamen niet naar het kasteel. De kinderen die zich wel in Vught meldden, overleefden geen van allen de vernietigingskampen.

Deze Quakerschool in het imposante kasteel Eerde, met zijn stenen brug over de brede slotgracht, lag niet ver van het huis van tante Adri. Toch kwam ik er alleen soms in de schoolvakanties. Het was een middelbare school en de leraren hadden weinig of geen opleiding genoten. Het waren praktijkmensen en op deze school was dat aanbeveling genoeg. Mijn vader gaf Duits, zijn moedertaal, teken- en schilderlessen en handenarbeid. Hij leerde het lesgeven in de dagelijkse praktijk, waarbij hij regelmatig van de gebruikelijke lesmethodes afweek. Zo liet hij zijn leerlingen voor Duits heel kleine spiekbriefjes maken, want hij vond dat ze het meeste leerden van het geconcentreerd opzoeken en opschrijven van de belangrijkste grammaticaregels.

Toen hij in Frankfurt in 1933 als veertienjarige Joodse jongen niet meer naar school mocht, had zijn moeder hem een beroepstest laten doen. De uitslag was dat hij kleurgevoel had en geschikt was om met zijn handen te werken. Een opleiding tot huisschilder werd aanbevolen. Na drie jaar haalde hij als een van de allerlaatste Joodse leerlingen zijn Proeve van Bekwaamheid als schildersgezel.

Om op het internaat Eerde in Ommen schilder- en handarbeidlessen te kunnen geven, volgde hij een korte leraaropleiding. Hij was leergierig en had genoeg aan de opgedane vaardigheden en zijn aangeboren aanleg om kennis over te dragen.

Mijn moeder had in München en Berlijn kunstgeschiedenis gestudeerd en was met kunst opgegroeid. Nu gaf ze

op Eerde kunstgeschiedenisles. Een van haar grootvaders bezat een prachtige kunstverzameling van waardevolle schilderijen, beelden en meubels. Haar vader was binnenhuisarchitect in Berlijn. Ze moet op Eerde wel goed les hebben gegeven, want veel kinderen werden er voorbereid op de Oxford-examentest voor kunstgeschiedenis.

Ik glimlachte.

‘Schilderen, lesgeven en belangstelling voor kunst, ik heb het dus niet van een vreemde, meneer Stuugs, al was ik daar bij tante Adri nog helemaal niet mee bezig.’

Eigenlijk was de Quakerschool geen goede school wat betreft aansluiting op Nederlandse vervolgoopleidingen, maar voor veel van de ongeveer honderd scholieren werd het internaat een onvergetelijke plek. Er werden vriendschappen voor het leven gesloten. De leerlingen ontwikkelden meer eigen creativiteit dan op de reguliere scholen, want er was uitgebreid aandacht voor muziek, handenarbeid, sporten, weven en houtbewerking, al naar gelang de deskundigheid van deze of gene leraar. Stijldansen werd bijvoorbeeld gegeven door de timmerman, die de lessen zelf op zijn viool begeleidde.

In de jaren dat ik bij tante Adri leefde, kwamen er in het groene houten huis regelmatig nieuwe jongeren bij, maar ik was de enige die er zo lang bleef wonen. Met een van de wat oudere jongens speelde ik doktertje en liet zonder protest met een stokje in me prikken, ook in openingen waarvan ik het bestaan niet wist. Geen van de andere kinderen heeft een naam of een gezicht.

Ik geloof niet dat ik huilde of heimwee had. Wel herinner ik me nog goed het afstandelijke gevoel dat ik nergens bij hoorde. Miste ik mijn moeder niet? Ik miste een moeder. Haar kinderen uit een eerder huwelijk – mijn halfbroers en -zussen – hebben haar ook gemist.

‘Dit lijkt me een belangrijk thema,’ onderbrak meneer Stuugs me. ‘Laten we volgende keer eerst dieper ingaan op het leven van uw ouders. En ook op de andere kinderen. Kinderen van uw moeder, zegt u? Vandaag wil ik het gesprek liever voortzetten over uw jongste jaren en het contact met uw ouders in die tijd.’

Op haar zeventiende wordt Renate verliefd op de narcistische, maar stoer aantrekkelijke Take. Ze is als kind emotioneel verwaarloosd, waardoor ze een gemakkelijk doelwit is voor zijn zucht naar waardering en aandacht. Voor ze het weet raakt ze verstrikt in een onstuimige liefdesrelatie van aantrekken en afstoten, van strijd en hartstocht.

Wanneer hun conflicten heftiger worden gaat ze van Take weg, om al snel weer bij hem terug te keren – een patroon dat zich herhaalt. Wat volgt is een bijna levenslange strijd tussen haar gevoelens voor hem en haar eigenwaarde. Zal ze uiteindelijk inzien dat ze zich los moet maken van zijn magnetische aantrekkingskracht en voor zichzelf moet kiezen?

In deze waargebeurde *coming of age* roman vol emotionele diepgang, volgen we Renate's tweestrijd. Dankzij haar meeslepende schrijfstijl leef je geboeid mee met haar reis om haar eigenwaarde te hervinden en wordt op schrijnende wijze duidelijk wat Take met haar deed. Maar ook wat haar eigen aandeel daarin was en waarom ze het allemaal heeft laten gebeuren.

De tweestrijd werpt belangrijke vragen op over macht en afhankelijkheid. Wie is de winnaar en wie de verliezer?

RENATE WONGTSCHOWSKI is beeldend kunstenaar en schrijfster. Ze werkte jarenlang in de uitgeverswereld, vertaalde romans en kinderboeken en had later een eigen tekst- en ontwerp bureau. Tegenwoordig geeft ze schilderlessen in haar atelier. *De tweestrijd* is haar eerste roman.

9 7894931244320 >

SEPTEMBER
UITGEVERIJ